

DOĞU BİLGELİĞİNİN BULDUĞU, BATI YÖNTEM VE MANTIĞININ GELİŞTİRDİĞİ BİR OYUN: SATRANÇ

Kahraman OLGAC

Brahman Sissa, boş zamanlarını tavla oynamakla geçiren Hükümdarı Balhait'i hem eğitmek hem de eğlendirmek için bir savaş oyunu buldu. Bu oyunun yapısını aynen Hind ordusundan aldı. O zamanki Hind ordusu 4 kısımdan ibaretti: 1. Filler, 2. Atlılar, 3. Savaş arabaları, 4. Yayalar.

Brahman Sissa, Sanskrit dilinde "4" demek olan (Çatur) sözcüğüyle, "kısım" anlamına gelen

(anga) sözcüğünü birleştirerek, yeni bulduğu savaş oyununun adını koydu: (Çaturanga).

Hükümdarı Balhait'e oyunun kurallarını öğretti. Taşlar aşağı yukarı şimdiki satranç taşlarına benziyorlardı. En kuvvetli taş ordunun komutanı, yani Kral'dı. Vezir de, Kral'ın yanından ayrılmayan müşaviriydi, sadece çapraz birer kare oynayabiliyordu.

Hükümdar Balhait, bu yeni oyunu o kadar

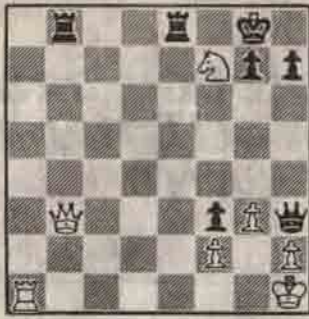
sevdi ki, başka hiç bir oyun oynamaz oldu ve Brahman Sissa'yı ödüllendirmek istedi.

Brahman Sissa, iki kez Hükümdarın sağlığını başka bir arzusu olmadığını söyledi. Hükümdarın ısrarı üzerine, "satranç tahtasının karelerini buğday taneleriyle doldurun.. yeter" dedi. Yalnız bir şartı vardı: Birinci kareye bir, ikinci kareye 2, üçüncü kareye 4, dördüncü kareye 8,.. ta ki altmış dört kare bitinceye dek.

Balhait, bu kadar basit görünen arzunun derhal yerine getirilmesini emretti.

Hemen bir tabak buğday getirdiler. Daha onüçüncü karedeyken 4096 buğday tanesi gerekince, akılları başlarına geldi. Oturup bir bir hesap ettiler, gördüler ki, bütün Hindistan'ın buğdayları bile Brahman Sissa'nın isteğini karşılayamaz: $2^{16} - 1 = 18\ 446\ 744\ 073\ 709\ 551\ 615$.

Bu akıllıca istek üzerine Hükümdar Balhait,

Konum : 1 Boğmaca Matı

1. Af7 - h6 Şg8 - h8 2. Vb3 - g8 Ke8xg8
3. Ah6 - f7 mat.

Brahman Sissa'yı daha çok takdir etti ve bulduğu savaş oyunu çaturanga'yı destekliyerek yayılmasına yardımcı oldu.

Ordu komutanları bu oyunu benimsediler. Savaşta uygulamayı düşündükleri strateji ve taktiği, satranç tahtası üzerinde prova etmekten zevk almağa başladılar ve çözülmesi zor problemler düzenlediler. (M.S. 5. yy.)

İran'lı Şair Firdevsi ünlü "Şehname" adlı kitabında, komşu Hind Hükümdarının İran Şah'ına kıymetli bir satranç takımı hediye ettiğini ve çözülmesi çok zor bir satranç problemi sordüğünü, İran'lı bilginlerin bu problemi kısa bir sürede başarıyla çözdüklerini övünerek anlatır. (M.S. 6. yy.)

Çaturanga İran'a girerken adını değiştirmiştir: (Çatrang).

Daha sonra Arap'lar İran'ı fethediyorlar. Bu arada satrancı da öğreniyorlar. Oyunun adı Satranç oluyor. Arap'lar satranca büyük önem veriyorlar. Bir çok büyük satranç ustaları yetişiyor ki, develerin üzerinde tahtayı görmeden (körleme) satranç bile oynayabiliyorlar.

Yapılışındaki inceliğin, bugün bile, herkesi hayran bıraktığı (Boğmaca matı), o zamanın buluşudur. (Bak : Konum : 1)

O devirlerde satranç taşlarından Fil, sadece çapraz olarak iki kare oynayabiliyordu. Gideceği kare boşsa, önündeki kare dolu da olsa, o taşın üstünden atlayabiliyordu. Buna örnek olarak ünlü (Dilâram matı) gösterilir.

Zamanın Veziri Mavardi, iddialı bir satranç oyununda çok kötü bir duruma düşer. Oyunun ödülü, gözdesi dilber Dilâram'dır. Dilâram efendisinin kulağına eğilerek: — Kaleleri fedâ et! Dilâram'ı kurtar! diye fısıldar.

Konumda (h3) karesinde görülen Filin (f5) karesine oynayabilmesi, o zamanın kurallarına

uygundu. (Bak : Konum : 2)

Musa bin Nasır ve Tarık bin Zeyyad'ın cesur askerleriyle İspanya'ya geçen satranç oyunu, kısa sürede bütün Avrupa'ya yayılır. (M.S. 11 yy.)

Kral'lar, Komutanlar, Din adamları ve Şövalye'ler, bu oyuna büyük ilgi gösterirler. Örneğin: 1062 yılında yazılmış bir belgede, Şövalye'lerde aranan yetenekler arasında satranca da yer veriliyor.

Daha sonra Avrupa'da satranç en yaygın şeklini bulmuş ve kuralları son kesin biçimini almıştır. Her alanda Batı, Doğu'dan öğrendiklerini geliştirerek, Doğu'yu tembelleğe ve geri kalmışlığa almıştır. Satranç oyununda da bu böyle olmuştur.

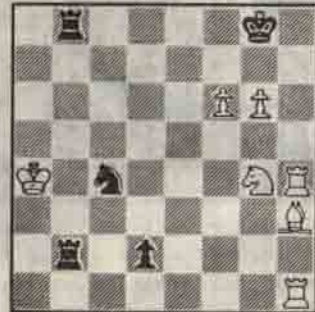
Bu kısa tarihten sonra satrancın çocuklarımıza neler kazandıracağı üzerinde durmak istiyorum.

Satranç, insana, doğru düşünmesini, isabetli kararlar vermesini, sabırla beklemesini, plân ve program yapmasını ve bunları başarıyla uygulamasını öğretir. Çocuklarımızın spor yapmaları nasıl bedensel gelişmelerini sağlıyorsa, satranç oynamaları da zihinsel gelişmelerini artırır.

Satranç aynı zamanda, herhangi bir durumu soğukkanlılıkla incelemesini, kuralları bozmadan yapılabilecek en mantıklı hamleyi bulmayı da öğretir. Bu arada soğukkanlılık, telaşa ve paniğe kapılmamak, acele etmemek, bütün olasılıkları çabuk ve doğru hesaplayarak en iyi ve en doğru kararı vermek, kendine güvenmek, zekâyı ve muhakeme gücünü kuvvetlendirmek gibi faydaları da unutulmamalıdır.

Analar, babalar, öğretmenler, eğitimciler sizlere sesleniyorum : Çocuklarınıza satranç öğretiniz. Dünyanın bir çok ülkesinde satranç, okulların ders programlarına girmiştir.

Bu konuda Radyo ve Televizyonlarda sürekli

Konum : 2 Dilâram Matı

1. Kh4 - h8 Şg8 x h8 2. Fh3 - f5 Şh8 - g8
3. Kh1 - h8 Şg8 - h8 4. g6 - g7 Şh8 - g8
5. Ag4 - h6 mat.

yayınlar yapılır.

Bütün komşularımızda satranç, ya Devletleştirilmiş ya da Devletçe desteklenmektedir.

Süper devletleri bir yana bırakalım, örneğin: Filipinler'de her gün tam bir saat televizyonda satranç yayını yapıldığını söylesem, inanır mısınız? Biz ise, satranç halâ tavla oyunu ile karşılaş-tırıyor, çocuklarımıza önce dokuz taş, sonra dama öğretelim diye tartışarak vakit öldürü-yoruz.

Matematik'in istediği, nesnelere birbirine bağlama yeteneğini, satranç oynayan kimse, hiç yorulup sıkılmadan, elde eder. Üstad Haldun Taner'in dediği gibi: "Matematik'i (Modern matematik) sevimliliğiyle benimsettiğimiz gün, çocuklarımızın bakışları bile değişecektir. Kah-veleri doldurup barbut oynayan bön bakışlı aylak

gençlerin yerini, satranç oynayan zeki delikanlı-lar alacaktır."

Satranç her yaşta yapılabilen bir spor olduğundan, öğrenmek için geç kalmış sayıl-mazsınız. Çocuklarımız ise, ne kadar erken başlarsa o kadar faydalı olur.

Birçok Dünya Satranç Şampiyonu, daha okumayı öğrenmeden satranç oynamaya başla-mışlardır. İsterseniz dünya Satranç Şampiyon-larının kaç yaşında satranca başladıklarını birlikte araştıralım.

Paul Morphy satranççı 10 yaşında öğrendi. 12 yaşında, memleketi olan New Orleans'ı ziyarete gelen ünlü bir Macar satranç ustasını iki kez yenmeyi başardı. 1858 yılında 21 yaşındayken çıktığı Avrupa gezisinde, dünyanın en kuvvetli oyuncularını teker teker yendi.

Wilhelm Steinitz (1866-1894 Dünya Şampi-yonu) satranca 12 yaşında başladı.

Emanuel Lasker (1894-1921) Dünya şampi-yonu) Satranççı ilk kez, 10 yaşındayken, ağabeyi Berthold'dan öğrendi.

Jose Raoul Capablanca (1921-1927 Dünya Şampiyonu) tam bir satranç harikasıydı. Satranççı 4 yaşında kendi kendine öğrendi.

Alexander Alekhine (1927-1935, 1937-1945 Dünya Şampiyonu) satranca 12 yaşında başladı.

Max Euwe (1935-1937 Dünya Şampiyonu) daha 4 yaşındayken satranççı annesinden öğrendi. 10 yaşındayken bir satranç turnuvasında birinci oldu.

Mikhail Botvinnik (1948-1957, 1958-1960, 1961-1963 Dünya Şampiyonu) satranççı 12 yaşın-da öğrendi. Ertesi yıl okul birincisi oldu.

Vasily Smyslov (1957-1958 Dünya Şampi-yonu) satranca 6,5 yaşında başladı.

Tigran Petrosian (1963-1969 Dünya Şampi-yonu) satranççı, 9 yaşındayken, babasının yöne-tici olduğu bir subay kulübünde seyrederek

öğrendi.

Bobby Fischer (1972-1975 Dünya Şampiyo-nu) satranççı 6 yaşında öğrendi.

Öteki dünya şampiyonlarından Boris Spassky (1969-1972 Dünya Şampiyonu) 5 yaşında; Anatoly Karpov (1975 den beri Dünya Şampiyo-nu) 4 yaşında; Mikhail Tal (1960-1961 Dünya Şampiyonu) ise, 6 yaşında satranç biliyorlardı.

Yazımın sonunda biraz da Türk satrancından söz açmam gerekiyor.

1954 yılından beri ne Devletten ne de hiç bir kuruluştan yardım görmeden kendi yağıyla kavru lan Türkiye Satranç Federasyonu, bu yıl büyük ve çözülmesi zor bir problemle karşı karşıyadır. Balkan Satranç Birinciliği 1980 yılında Türkiye'de yapılacaktır.

Balkan Satranç Birinciliğinin 8 günlük bir programı vardır. Bu programa göre, takımlar, oyunların başlamasından bir gün önce gelirler. İkinci gün teknik toplantı yapılır ve oyunlara başlanır.

3 gün oyundan sonra bir gün ara verilir. Bu

serbest gün, oyuncuların dinlenmesine ve şehir gezintilerine ayrılmıştır. Ayrıca, serbest günde veya uygun bir başka günde, Balkan Ülkeleri Federasyonlarının katıldığı bir konferans düzenlenir. Bu toplantıda, Balkan Birincilikleriyle ilgili konular ve gelecek toplantının yeri ve tarihi görüşülür. Sekizinci günün akşamı kapanış töreni ve ziyafetle Balkan Satranç Birinciliği sona erer, dokuzuncu gün oyuncular, ülkelerine dönmek üzere hareket ederler.

Yukarıdaki programı bu yıl Türkiye Satranç Federasyonu uygulamak zorundadır.

Türk misafirperverliğine yakışır bir tarzda komşularımızı ağırlamak en büyük arzumuzdur. Bunlara karşılık hiç bir maddî olanagımız yoktur.

Gençlik ve Spor Bakanlığı, hiç olmazsa bu konuda gereken yardımı yapmazsa, bütün maddî yükümlülük, bir avuç satranç severin omuzlarına yüklenecektir.

Satranç oyununun en önemli kurallarından biri de "tutulan taşın mutlaka oynanmasıdır." Türkiye Satranç Federasyonu, dostâ düşmana karşı verdiği centilmen sözünü mutlaka tutacak

ve bu yarışmanın organizasyonunu, Türk Ulusuna yaraşan konukseverliğiyle başarıyla yapacaktır.

Batılı ülkelerde bu durumlarda Özel Sektör, Bankalar ve Kurumlar yardımcı olurlar. Turistik Oteller salonlarını açarlar. Bakalım bizde nasıl olacak?

Bütün satranç severlerden bu zor problemin çözülmesi için düşünce ve yardımlarını bekliyoruz.

KAYNAKLAR :

Bilim ve Teknik, Sayı: 144.

7 inci Balkan Satranç Birinciliği, Türkiye Satranç Federasyonu.

Edward Lasker: The Adventure of Chess, New York, 1950.

Harry Golombek: The Encyclopedia of Chess, London, 1977.

Silbermann/Unzicker: Geschichte des Schachs, München, 1975.

K. Lindörfer: Grosses Schachlexikon, Gütersloh, 1977.

- *Doğru dürüst başlamazsan, satrançta hiç bir zaman başarıya ulaşamazsın oğlum, bunu düşün, kitaba bak ve birşeyler öğren.*

Von BILOW (Ünlü Alman Devletadamı)

- *Satranç savaşımında bir gramlık anlayış bir vagon dolusu şanstır iyidir.*

SCHAFER

- *Hayat satranç oyununa benzer, çok kez şah (!) dersin, fakat bir kere mat edersin.*

Rus ÖZDEYİŞİ

- *Satrançta vezir, kale, at, fil gibi kıymetli taşları feda etmek ya müthiş bir oyundur, ya da bir aldanmadır.*

SENECA

- *Hiç kimse hatasız doğmaz, en iyi olan en küçük hatayı yapandır.*

MARSHALL